

УДК 351.82

Т. В. Бова,
к. е. н., доцент, докторант, Донецький державний університет управління

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВ ДО ІНВЕСТУВАННЯ В ІННОВАЦІЇ

Проаналізовано причини низької інноваційної активності господарюючих суб'єктів у державі. Обґрунтовано особливості інноваційно-інвестиційної діяльності в умовах трансформаційних перетворень.

The reasons of low innovative activity of being subjects in charge are analysed in the state. The features of innovative-investment activity are grounded in the conditions of transformation transformations.

Ключові слова: державна політика, інноваційна модель, інноваційно-інвестиційна діяльність, національна економіка, управління, формування.

ВСТУП

Розвиток національної економіки України неможливий без швидкого впровадження у виробництво новітніх технологій, засобів механізації і автоматизації, будівництва автоматизованих заводів і навіть галузей промисловості. Інноваційна діяльність держави повинна спрямовуватися саме на досягнення цієї мети. Тому постає завдання розробки інноваційної моделі розвитку національної економіки, яка буде сформована на основі аналізу закономірностей здійснення інвестицій інноваційного спрямування. Тут слід врахувати фактори, що мотивують інвестора до інновацій, і вже на цій основі розробити пропозиції щодо прискореного впровадження досягнень сучасної науки і техніки у виробництво.

Як засвідчує більшість українських дослідників, успішна макроекономічна інноваційно-інвестиційна діяльність держави в сучасних умовах глобалізації світової економіки багато в чому забезпечується високими темпами інноваційного розвитку науково-технічного і виробничо-технологічного потенціалів, а також високим рівнем конкурентоспроможності національної наукоємної продукції на світовому ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сучасному етапі розвиток інноваційної сфери в Україні можна охарактеризувати як такий, що не відповідає світовим тенденціям. Саме тому останнім часом серед українських науковців активізувались дослідження, пов'язані з інноваційно-інвестиційними процесами.

Численні роботи таких вітчизняних науковців, як О. Амоша, В. Антонюк, Ю. Бажал, О. Волков, Л. Гаман, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гречан, М. Денисенко, А. Землякін, М. Крупка, Микитюк, І. Лукінов, В. Осецький, А. Пересада, В. Семіноженко, В. Федоренко, А. Чухно та багатьох інших свідчать про актуальність даної проблематики.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— проаналізувати причини низької інноваційної активності господарюючих суб'єктів у державі;
— обґрунтувати особливості інноваційно-інвестиційної діяльності в умовах трансформаційних перетворень.

РЕЗУЛЬТАТИ

У радянський час науково-технічне забезпечення виробництва здійснювалося із централізованих джерел і не відчувало гострого дефіциту коштів. На потреби наукового пошуку виділялися значні інвестиції з державного бюджету, а, крім того, байдужі до прибутковості госпрозрахункові державні підприємства мали спеціальні статті витрат на подібні цілі та із задоволенням їх виконували, оскільки невикористані кошти просто могли бути вилучені державою. Однак таке централізоване планування, хоча й направляло кошти на інновації, виявилось нездатним визволити капітал із традиційних виробництв. У результаті сформувалася виробничо-технологічна багатоукладність, що спричинила структурну кризу.

Централізовані та децентралізовані джерела зник-

ли разом із розпадом СРСР, а успадковані недоліки за-лишилися. Держава, звільнившись від монополії на во-лодіння виробничим потенціалом і на перерозподіл ос-новної частки національного доходу, була вимушена на-правляти обмежені бюджетні ресурси майже повністю на потреби поточного споживання. Поставлені в умови виживання підприємства навіть за наявності прибутку неохоче виділяли грошові кошти на інновації, які при-несуть віддачу у віддаленій перспективі, та ще й з висо-кою ймовірністю взагалі не окупитися. Властиві ринко-вим умовам інститути акумуляції заощаджень — банкі-вська система і фондовий ринок — знаходились тоді у стадії свого формування і тому були не готові до зайво-го ризику [1, с. 45]. Внаслідок цього до 1999 року в Ук-раїні відбувалося різке зниження інвестиційного попи-ту підприємств, насамперед, на реальні інвестиції. Підприємницький сектор віддавав перевагу залученню вільних засобів у акції комерційних банків, різних АТ, споживчі матеріальні цінності, фінансові активи у ВКВ, статутний капітал спільних підприємств тощо.

Криза привела до падіння обсягу виробництва вітчизняної продукції не тільки на зовнішньому, але й на внутрішньому ринках. Існуюча тоді монополія зов-нішньої торгівлі захищала вітчизняні підприємства від іноземних конкурентів і планова економіка не дозво-ляла підприємствам конкурувати у сфері виробництва нових товарів і послуг. Коли цей бар'єр було знято, то на внутрішній ринок потрапила велика кількість зовсім нових іноземних товарів і послуг. Через це більша час-тина вітчизняних підприємств, яка не змогла вчасно пе-ребудувати свою стратегію розвитку і досягти конку-рентних переваг, розорялася і тим самим поглиблюва-ла кризу.

Надалі це виразилося у витісненні наукомістких видів продукції і випереджальному падінні товарного обсягу стратегічних галузей, які працюють на технічний прогрес.

Технічне переозброєння підприємств в умовах на-ростання кризових явищ в економіці та нескінченному зростанні цін стає усе більш проблематичним. У цих умовах підприємства усе менш охоче розстаються із своїм старим устаткуванням, не маючи можливостей для придбання нового, високоефективного. Тому кількість устаткування, що списується, скорочується щорічно. У багатьох пріоритетних галузях воно складає менш од-ного відсотка від загальної вартості машин і устаткуван-ня.

При подальшому збереженні подібних причин мож-на очікувати безповоротної деградації високотехноло-гічних галузей, нарощування технологічного відставан-ня України від розвинених країн світу і перетворення вітчизняної економіки на їх сировинний придаток. Пер-шочерговим завданням економічної політики держави стає формування основ нового технологічного укладу та якнайскоріша модернізація національного промис-лового потенціалу.

Якщо звернутись до напрямів регулювання іннова-ційно-інвестиційної діяльності розвинутими державами світу та порівняти з тим, що створено за останні роки в Україні, то ми вбачаємо майже повну імітацію зарубіж-ного досвіду. В Україні держава займається формуван-ням інноваційного клімату та інноваційної інфраструк-

тури, створює правове середовище інноваційної діяль-ності, управляє ризиком та невизначеністю, формує соціокультурне середовище.

Сьогодні побудову інноваційної моделі соціально-го і економічного розвитку України визнано у якості стратегічного державного пріоритету [7, с. 14]. Урядом країни розроблено та заплановано реалізацію таких цільових комплексних програм, як: Програма боротьби з бідністю, Програма розвитку фінансово-промислових груп та транснаціональних комплексів, Програма комп-лексної реструктуризації промисловості, Державна про-грама інформаційного забезпечення економіки та осві-ти тощо.

За роки незалежності в Україні було розроблено основні правові засади інноваційної політики країни, зокрема принципи, механізми регулювання інновацій-ної сфери, інструменти та способи їх формування, а та-кож напрями використання інновацій. Сучасна законо-давча система України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України і складається з низки законів, найголовнішими з яких у плані активізації інно-ваційно-інвестиційної діяльності є Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяль-ності технопарків" від 16 липня 1999 р. та Закон Украї-ни "Про інноваційну діяльність" від 4 липня 2002 р. Саме в останньому передбачені найважливіші економічні сти-мули — гарантії та пільги суб'єктам інноваційної діяль-ності. Всього на сьогодні в Україні прийнято вісімнад-цять загальних та спеціальних нормативно-правових актів, які регулюють інноваційно-інвестиційну діяльність [2; 3].

Цей перелік дає підстави стверджувати, що в Україні створено нормативно-правову базу, яка має забезпечу-вати формування та реалізацію державної інноваційної політики, ефективне функціонування і розвиток сфери досліджень та розробок, поглиблення зв'язків останньої з виробництвом в умовах переходу до інноваційно-інвес-тиційної моделі економічного зростання.

Показовою є діяльність держави і у напрямі фор-мування інноваційної інфраструктури. За даними "Ук-раїнської асоціації інвестиційного бізнесу", в останні роки в Україні було створено 16 технопарків, які за вітчизняним законодавством визначаються як "юридич-на особа або об'єднання на підставі договору про спільну діяльність юридичних осіб (учасників), головною метою яких є діяльність щодо виконання інвестиційних та інноваційних проектів, виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та конкурен-тоспроможної на світових ринках продукції" [4]. Зако-ном України визначаються правові та економічні заса-ди запровадження та функціонування спеціального ре-жиму інвестиційної та інноваційної діяльності техноло-гічних парків "Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка" (м. Київ), "Інсти-тут електрозварювання імені Є.О.Патона" (м. Київ), "Інститут монокристалів" (м. Харків), "Вуглемаш" (м. Донецьк), "Інститут технічної теплофізики" (м. Київ), "Київська політехніка" (м. Київ), у тому числі з участю НГУ (м. Дніпропетровськ), "Інтелектуальні інформаційні технології" (м. Київ), "Укрінфотех" (м. Київ).

Проведення перспективних наукових досліджень фундаментального характеру потребує багато часу і,

головне — великих коштів при істотному ризику отримання кінцевого результату. Тому такі дослідження забезпечує держава або могутні фінансово-промислові концерни (модель сучасного закордонного венчурного виробництва). В Україні венчурне інвестування є новим видом бізнесу, який розпочався у 1992 р. разом із створенням Фонду "Україна". На сьогодні цей Фонд здійснив інвестиції на загальну суму понад 10 млн дол. США. У 1994 р. на українському ринку з'явився Western NIS Enterprise Fond з початковим капіталом у 150 млн дол. США, який надав уряд США. У 1998 р. приступив до роботи Black Sea Fond. Тоді ж була створена компанія Euroventures Ukraine із загальною капіталізацією 30 млн дол. США. Значна частина фінансування через ці фонди здійснюється за рахунок коштів Європейського банку реконструкції та розвитку (за виключенням Western NIS Enterprise Fond) 6, с.160. Усвідомлюючи невисокий інвестиційний потенціал вітчизняного приватного сектора для здійснення великих інноваційних проектів, а також його слабку мотивацію до інновацій, держава проводила політику, націлену на створення сприятливих економічних умов для інноваційного інвестування. Для цього у законодавчому порядку було встановлено:

- можливість повного безвідсоткового кредитування за рахунок коштів відповідних бюджетів;
- компенсація відсотків за кредитування інноваційних проектів, які сплачують суб'єкти інноваційної діяльності (СІД) комерційним банкам, за рахунок бюджетних коштів;
- можливість застосування прискореної амортизації основних фондів;
- пільговий режим оподаткування інноваційної діяльності, який передбачає залишення у розпорядженні СІД 50 відсотків ПДВ з операцій продажу товарів (робіт, послуг), пов'язаних з виконанням інноваційних проектів, 50 відсотків податку на прибуток від виконання цих проектів, з умовою, що дані кошти будуть спрямовані виключно на фінансування інноваційної діяльності;
- застосування пільг зі сплати земельного податку (зменшення ставки на 50 відсотків [5, с. 191].

Разом з цим, держава сприяла залученню іноземних інвестицій шляхом заохочення створення спільних підприємств, встановлення особливого режиму функціонування вільних економічних зон, залучення коштів міжнародних фінансових організацій. Експерти відзначають, що в останні роки активно почали працювати на українському ринку міжнародні фінансові установи. Програми надання кредитів українським підприємствам здійснюють Європейський Банк Реконструкції і розвитку, Міжнародна Фінансова Корпорація, Фонд NIS Enterprise — фонд сприяння розвитку підприємництва в нових незалежних державах і деякі інші.

Багато в чому відтворення науково-технічного потенціалу кожної країни відбувається за рахунок якісної підготовки наукових кадрів. Звертаючи увагу на тенденцію часткової втрати кадрового наукового потенціалу та якості підготовки наукових кадрів, Урядом України було здійснено ряд заходів щодо реформування системи вищої освіти. Головним з них стало приєднання України до Болонської декларації, а також затвердження

Національної доктрини розвитку освіти. Загальною метою діяльності уряду в даній сфері є формування фахівців нового покоління — розроблювачів високих технологій, спеціалістів креативних, здатних вирішувати складні науково-технічні проблеми, впроваджувати інноваційні досягнення.

Однак, при всій повноті виконання державою заходів з ініціювання і управління інноваційно-інвестиційною активністю позитивної їх результативності не помічається. За даними Держкомстату, тільки у 2008 р. 60 фахівців найвищої кваліфікації емігрували у Росію, США та Німеччину, що склало 65% від загальної чисельності від'їжджаючих за кордон [6, с. 160]. Продовжуються процеси згортання діяльності науково-дослідницьких і проектних установ за відсутності достатнього попиту на інноваційний продукт. В Україні кількість винахідників і раціоналізаторів за останнє десятиріччя зменшилася у 20 разів. На 95% діючих підприємствах та наукових організаціях винахідницька діяльність припинилась взагалі.

ВИСНОВКИ

У рейтингу країн за показником приватних витрат на НДДКР Україна займає 51 місце із 59, випереджаючи тільки такі країни, як Південна Африка, Венесуела, Зімбабве, Колумбія, Болівія, Болгарія, Філіппіни та Йорданія. Все це свідчить про те, що, незважаючи на активну участь держави, яка привела майже до повного копіювання зарубіжного досвіду у вітчизняному економічному середовищі, недержавні та приватні комерційні структури сьогодні не мають економічної мотивації займатися інноваційною діяльністю.

Література:

1. Гаман Н. Государственная поддержка финансирования инноваций / Н. Гаман // Экономика Украины. — 2004. — № 8. — С. 44—49.
 2. Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної і інноваційної діяльності технологічних парків": від 16 липня 1999 р. // Відомості Верховної Ради. — 1999. — №40. — С. 363.
 3. Закон України "Про інноваційну діяльність": від 4 липня 2002 р. // Відомості Верховної Ради. — 2002. — №36. — С. 266.
 4. Закон України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки": від 11 липня 2001 р. // Відомості Верховної Ради. — 2001. — №48. — С. 253.
 5. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки: монографія / В. Кириленко. — К.: КНЕУ, 2005. — 232 с.
 6. Пістунов І. М., Чернобаєв В. В. Багатофакторна модель управління інноваційною діяльністю / І. Пістунов, В. Чернобаєв // Вісник ДДФУ. Економічні науки. — Дніпропетровськ, 2008. — №1. — С. 157—163.
 7. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004—2015 роки) "Шляхом європейської інтеграції" / Авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М.Гець та ін. Національний Інститут стратегічних досліджень, Інститут економічного Прогнозування НАН України, Міністерство економіки та питань європейської інтеграції України. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.
- Стаття надійшла до редакції 01.02.2010 р.*